

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ

УДК 378.147.001.8

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.12634078>

Індивідуальний супровід суб'єктів освітнього процесу: теоретичні передумови дослідження

Земляний Олексій Богданович,

аспірант кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро, Україна, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3021-1755>

Прийнято: 24. 06. 24 | Опубліковано: 29. 07. 24

***Анотація.** На етапі розвитку суспільства разом із формуванням гуманістичної спрямованості освіти інтенсивно розвивається ідея індивідуального супроводу всіх суб'єктів освітнього процесу. Індивідуальний супровід є важливим інструментом, який сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, забезпечує всебічну підтримку студентів та допомагає їм досягти своїх особистих та професійних цілей, сприяючи вирішенню індивідуальних потреб, покращенню академічних результатів, професійному зростанню, розвитку навичок самостійного навчання тощо.*

***Метою даної статті** є аналіз наукової літератури щодо визначення сутності індивідуального супроводу суб'єктів освітнього процесу.*

***Завдання даної роботи** полягали у вивченні поглядів провідних науковців щодо трактування дефініцій «супровід», «підтримка», «наставництво».*

*Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс **методів**: теоретичний аналіз та синтез ідей, результатів, теоретичних тверджень,*

розкритих у науково-педагогічній літературі; узагальнення та систематизація результатів наявних досліджень з означеного питання.

***Результати дослідження.** На основі аналізу наукової літератури систематизовано погляди науковців щодо визначення дефініції «супровід», здійснено порівняльну характеристику та розмежування понять «наставництво», «підтримка».*

У статті визначено етапи послідовності дій при здійсненні індивідуального супроводу. Висвітлено основні варіанти індивідуального супроводу (метод рішення проблем, наставництво, професійне консультування, коучинг, тренінг, координування, менторінг, контрольо-інформаційний супровід).

***Висновки.** Визначено, що індивідуальний супровід вже не є просто сумою різноманітних методів корекційно-розвивального впливу на особистість, а й постає як комплексна технологія, як особлива культура підтримки та допомоги всім учасникам освітнього процесу у вирішенні завдань розвитку, навчання, виховання та соціалізації. Реалізація індивідуального супроводу може забезпечити підвищення ефективності освітнього процесу в цілому.*

***Ключові слова:** освіта, супровід, наставництво, підтримка, викладачі закладів вищої освіти, індивідуальний супровід, суб'єкти освітнього процесу.*

Individual support of subjects of the educational process: theoretical background of the study

Zemlianyi Oleksii Bohdanovych

PhD student of the Department of Innovative Technologies in Pedagogy, Psychology and Social Work at Alfred Nobel University (Dnipro, Ukraine) ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3021-1755>

Abstract. *At the present stage of society development, along with the formation of humanistic orientation of education, the idea of individual support of all subjects of the educational process is intensively developing. Individual support is an important tool that contributes to the efficiency of the educational process, provides comprehensive support for students and helps them to achieve their personal and professional goals, contributing to the solution of individual needs, improvement of academic results, professional growth, development of independent learning skills.*

The purpose of this article is to analyze the scientific literature on the definition of the essence of individual support of the subjects of the educational process.

The objectives of this paper were to study the views of leading scientists on the interpretation of the definitions of «accompaniment», «support», «mentoring».

The complex of **methods** to solving the problems of scientific paper such as theoretical analysis and synthesis of ideas, results, theoretical statements (explained in scientific literature), generalization and systematization of the results of available investigations of highlighted issue was used.

Research results. *Based on the analysis of scientific literature, the views of scientists regarding the definition of the definition of "accompaniment", comparative characteristic and differentiation of the concepts of "mentoring" and "support" are systematized.*

The article defines the main stages of the sequence of actions in the implementation of individual support.

The main variants of individual support (problem-solving method, mentoring, professional counseling, coaching, training, coordination, mentoring, control and information support) are highlighted.

Conclusions. *It is determined that individual support is not just a sum of different methods of correctional and developmental impact on personality, but also acts as a complex technology, as a special culture of support and assistance to all*

participants of the educational process in solving the problems of development, education, upbringing and socialization. The realization of individual support can provide the increase of efficiency of the educational process as a whole.

Key words: *education, accompaniment, mentoring, support, higher education teachers, individual support, subjects of the educational process*

Вступ. Професійне становлення студента можна розглядати як один із найбільш значущих етапів його професійного життя, що визначає успішність початку кар'єрного шляху, включення в процес подальшого особистісного та професійного розвитку. У зв'язку з цим інтерес науковців та практиків спрямований на дослідження питань професійного визначення; самореалізації особистості в професійній діяльності з урахуванням її індивідуальних потреб, здібностей, можливостей; задоволення першими результатами діяльності на етапі входження в професію; передумов для відкритості новому, формування дослідницького та творчого ставлення до професії, питань саморозвитку.

Одним із рішень, що дозволяє вирішити зазначені завдання, є система індивідуального супроводу студентів у процесі вирішення навчально-професійних завдань.

Для підвищення ефективності навчання в умовах зміни смислової орієнтації та актуалізації особистісного потенціалу кожного здобувача потрібно, щоб супровід студентів (як особистісний, так і ситуативний) став невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу в ЗВО. Системний індивідуальний супровід в умовах сьогодні необхідний для створення сприятливих умов розвитку особистісно-смислової та позитивної емоційно-чуттєвої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню супроводу особистості присвячено чималу кількість досліджень (Т. Коростіянець [3], І. Краснощок [4]), К. Крутій [5], С. Максименко [9], М. Мушкевич [6], В.

Стрельцова [10] та ін.), однак залишається нерозкритим питання щодо організації і специфічних особливостей системи супроводу в умовах освітнього процесу.

Науковці Т. Новак, М. Ярошук [7], В. Федько [11] у своїх наукових працях піднімали питання психологічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в реаліях війни в Україні.

Однак, незважаючи на досить велику кількість публікацій, що стосуються різних аспектів супроводу, все ще існує необхідність в узагальненні та систематизації накопиченого теоретичного та практичного матеріалу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчив вагому кількість досліджень, присвячених питанням супроводу, проте на сьогодні існує потреба в узагальненні наукових поглядів щодо визначення даного феномену. Однак у контексті нашого дослідження постає завдання в детальному аналізі наукової літератури та обґрунтуванні власної позиції щодо трактування феномену «індивідуальний супровід суб'єктів освітнього процесу», а також визначенні ролі індивідуального супроводу в процесі становлення майбутнього фахівця, оскільки це питання є малодослідженим і потребує більш глибокого вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз наукової літератури з метою узагальнення поглядів щодо визначення конструкту індивідуальний супровід суб'єктів освітнього процесу. Відповідно до мети дослідження сформульовані такі завдання: визначити сутність індивідуального супроводу суб'єктів освітнього процесу, на основі аналізу наукової літератури систематизувати погляди науковців щодо розмежування дефініцій «супровід», «наставництво», «підтримка», окреслити основні характеристики супроводу, виділити основні етапи послідовності дій при здійсненні індивідуального супроводу. Вирішення цих завдань дозволить сформулювати комплексний підхід

до процесу підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти до організації індивідуального супроводу суб'єктів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Освіта є важливим стратегічним ресурсом розвитку суспільства. В умовах сучасної дійсності головною метою освіти стає формування особистості професійно та соціально компетентної, здатної до творчості та самовизначення в умовах мінливого світу, що володіє розвиненим почуттям відповідальності та прагненням до творення.

Проблема розвитку особистості в освітньому процесі посідає пріоритетне місце в психолого-педагогічних дослідженнях в межах педагогічного знання, психології особистості, акмеології. Більша кількість досліджень підкреслює значну роль педагогів у професійному та особистісному становленні студента.

Розглядаючи питання супроводу особистості ми першочергово акцентували увагу на семантичному аналізі дефініції. У наукових дослідженнях з теорії та практики під супроводом розуміється метод, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єктом вважається як сама особистість, що розвивається, так і система.

Термінологічне поле поняття «супровід» є досить широким. Так, тлумачний словник української мови надає таке пояснення – рухатись разом, проводити когось, охороняючи, показувати шлях комусь (чомусь); поєднувати яку-небудь дію з іншою [8, с. 849]. З даного визначення можна зробити висновок, що поняття «супровід» походить від дієслова «супроводжувати» проводити, йти разом із кимось, слідувати, тобто спільно проживати частину життєвого шляху, брати участь у житті іншої людини.

Науковець С. Гончаренко наголошує, що поняття «супровід» є багатоаспектним і позначає дію зі значенням супроводжувати, супроводити; те,

що супроводить якусь дію, явище; поєднання дії з іншою, побічною дією; додавання чогось до чогось, доповнення до чогось [2].

Особливу цінність для нашого дослідження становлять погляди М. Мушкевич, у дослідженні якої супровід розглядається як особлива практика пролонгованої допомоги людині у подоланні труднощів, що передбачає створення довірливих відносин між супроводжувачем і супроводжувальним, а також умов переходу супроводжуваного від допомоги ззовні до самодопомоги [6, с. 291].

Дослідниця І. Краснощок педагогічний супровід розглядає як цілеспрямовану, безперервну суб'єкт-суб'єктну взаємодію педагогів і студента, що спроектована на основі системної діагностики інтересів, здібностей, прагнень майбутнього фахівця та здійснюється через створення умов для розкриття й реалізації особистісного потенціалу останнього в середовищі закладу вищої освіти на всіх етапах безперервної освіти завдяки набуттю ним досвіду самостійного й відповідального розв'язання актуальних проблем розвитку й саморозвитку, що постають у процесі професійної підготовки [4, с. 10].

У якості системи професійної діяльності педагогічного співтовариства, що спрямована на створення психолого-педагогічних умов для успішного навчання та розвитку у ситуації взаємодії розглядає дефініцію «супровід» М. Бітянова [1, с. 89].

Учена К. Крутій під супроводом розуміє метод, що забезпечує створення умов для вибору суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Авторка визначає супровід як комплексний метод, в основі якого – єдність чотирьох функцій: діагностика проблеми, що виникла; інформація про проблему і шляхи її рішення; консультація на етапі вибору рішення і вироблення плану рішення проблеми; первинна допомога та етапі реалізації плану рішення [5].

Реалізація педагогічних функцій викладача відображається в різних наукових термінах: «педагогічна підтримка», «педагогічний супровід», «наставництво». Дуже часто ці поняття використовують як синонімічні, проте для визначення сутнісних характеристик психологічного супроводу розвитку особистості ми вважаємо за необхідне поточнити дані наукові дефініції.

Педагогічна підтримка розуміється як діяльність суб'єктів освітнього процесу, спрямована на надання превентивної та оперативної допомоги. Це може стосуватися перегляду цільових установок освітнього процесу.

У тлумачному словнику української мови поняття «підтримувати» означає «служити підпорою, підставкою, зміцненням; підпирати, не дати валитися і впасти, підтримувати у первинному вигляді» [8, с. 516]. У контексті підтримки суб'єктів освітнього процесу визначаємо дану функцію як допомогу з боку педагога (наставника, супроводжуючого), що полягає в мінімальному втручанні та виявляється в підтримці сталого, стабільного стану.

Як основний механізм реалізації системи педагогічного супроводу розвитку готовності студентів до вирішення професійних завдань та становлення як майбутніх педагогів розглядається наставництво. Цей вид педагогічного супроводу широко використовується в системах безперервного професійного розвитку педагога, в тому числі при реалізації спеціально розроблених проєктів та програм. У сучасній педагогічній освіті технологія наставництва проєктується в практикоорієнтованих програмах як елемент цілісного процесу педагогічного супроводу підготовки студентів, здійснення цієї технології передбачається через діяльнісний підхід.

У закордонних наукових пошуках наставництво розглядається як інтегративне явище, в якому виділяються дві основні функції: 1) наставництво як супровід оволодіння студентом уміннями та досвідом викладання певних предметів [12]; 2) наставництво як супровід процесу професійного

самовизначення педагога на початковому етапі його кар'єри [13, 14]. Закордонні дослідники виділяють професійний, організаційний та емоційно-особистісний компоненти наставництва, що здійснюється при інтеграції педагогів-початківців у практику використання сучасних освітніх технологій [15].

Отже, дані дефініції можемо розглядати як взаємодоповнюючі парадигми освітнього процесу, оскільки підтримку можна визначити як ситуативний процес, в той час як супровід і наставництво є цілеспрямованою діяльністю. У межах нашого дослідження підтримку й наставництво розглядаємо як доповнюючі елементи супроводу.

Основними характеристиками супроводу виступають його процесуальність, пролонгованість, недирективність, зануреність у реальне повсякденне життя особистості. Сутнісною характеристикою супроводу є створення умов для переходу особи до самопомоги, тобто умовно можна сказати, що в процесі супроводу фахівець створює умови і надає необхідну і достатню (але в жодному разі не надмірну) підтримку для переходу від позиції «я не можу» до позиції «я можу» самостійно справлятися зі своїми життєвими та професійними труднощами.

Унікальність даного методу полягає в тому, що його застосування, по суті, дозволяє в процесі навчальної діяльності, на прикладі досвіду вирішення особистісно та професійно значущої проблеми, освоїти зміст одного з ключових методів професійної взаємодії.

Результатом супроводу особи визнається виникнення нової життєвої якості – адаптивності, тобто здібності людини самостійно досягати відносної рівноваги у відносинах із собою та оточуючими як у сприятливих, так і в екстремальних життєвих ситуаціях.

Індивідуальний супровід – це метод надання послуг, при якому фахівець вивчає потреби суб'єкта і, за необхідності, його оточення, після чого виконує

організаційну, координуючу, моніторингову, оцінювальну та захисну функції у процесі надання послуг для вирішення особистісно актуальних проблем особистості.

Розглянемо основні етапи послідовності дій при здійсненні індивідуального супроводу.

Етап 1. Попередня психосоціальна діагностика суб'єкта освітнього процесу, що передбачає опис ситуації, яка потребує вирішення, тобто визначення всіх факторів, які можуть значною мірою вплинути на допомогу здобувачеві. До таких факторів належать: фізичний стан, психологічні, психічні, емоційні та соціальні характеристики; спосіб життя; вплив оточення тощо.

Етап 2. Зустріч з суб'єктом супроводу, в ході якої головним завданням є визначення розуміння актуальних проблем та очікувань від співпраці з фахівцем. Далі попередньо визначаються потенційні бар'єри, які можуть перешкоджати успіху (страхи або розчарування, труднощі в навчанні тощо) або сприяти йому (підтримка з боку близьких, фізичний стан, вплив довкілля, рівень освіти, доступність ресурсів та підтримки тощо).

Етап 3. Визначення ключової проблеми, яку необхідно вирішити. На даному етапі ефективним методом є розробка «дерева проблем», в якому перераховуються проміжні питання, пов'язані з основною проблемою або її наслідком. Наступним кроком є трансформація всіх елементів «дерева проблем» у позитивний чи бажаний варіант, тобто у «дерево рішень».

Іноді виникає необхідність перегляду поставлених завдань та взаємозв'язку між ними для того, щоб гарантувати їх завершення у строк та виключити ті з них, які є нереальними або необов'язковими для виконання, або ж такими, що створюють додаткові завдання. «Дерево цілей», як правило, дозволяє виділити кілька можливих стратегічних напрямів діяльності, які передбачають розв'язання кожної проміжної та основної проблеми.

Етап 4. Розробка плану дій. Після визначення завдань та вибору шляхів розв'язання проблеми постає стадія детального опрацювання плану рішення проблеми. Для вирішення кожного завдання підбирається певний вид діяльності.

План діяльності з індивідуального супроводу повинен включати в себе «дерево» об'єктивних та суб'єктивно усвідомлюваних проблем; етапи та конкретні кроки щодо вирішення проблеми; уточнювати ролі та відповідальність усіх учасників даного процесу.

Аналіз існуючих форм та методів індивідуальної взаємодії у соціально орієнтованій діяльності дозволяє говорити про кілька варіантів супроводу (рис. 1).

Рис. 1. Варіанти індивідуального супроводу

Пріоритетним завданням індивідуального супроводу в освіті є підвищення рівня психологічної безпеки освітнього середовища, що включає такі характеристики, як доброзичливий мікроклімат, неупереджене ставлення до кожного здобувача. За допомогою індивідуального супроводу створюється сприятливе середовище для гармонійного розвитку особистості кожного майбутнього фахівця на будь-якому етапі навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки проведеного теоретичного вивчення поняття «індивідуальний супровід», можна зробити висновок про те, що в сучасній науці представлені різні погляди на проблему супроводу, і кожен дослідник вивчає цей феномен, виходячи з наукових орієнтацій та переваг. Індивідуальний супровід в освітньому середовищі розглядається, з одного боку, як предмет професійної діяльності педагога, з іншого боку, як інструмент надання психологічної, соціальної, педагогічної підтримки. Але загалом можна відзначити, що це – цілеспрямована, постійна робота всіх учасників освітнього середовища, орієнтована на створення умов для успішного навчання та розвитку особистісних, професійних якостей людини, що перебуває в системі супроводу з акцентом на активну роль самого суб'єкта супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бітянова М.Р. Психолог у школі: зміст діяльності й технології. Київ: Главник, 2007. 160 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с. 6.
3. Коростіянець Т.П. Педагогічний супровід студентів в освітніх установах педагогічної вищої освіти // Інноваційна педагогіка: зб. наукових праць Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Одеса, 2019 р. Вип. 12. С. 111-115.

4. Краснощок І.П. Зміст та структура педагогічного супроводу самореалізації студентів// 24 Januar 2020 Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg. DOI 10.36074/24.01.2020.v2.02.
5. Крутій К. Концептуальні засади психолого-педагогічного супроводу: принципи і техніки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Слов'янськ: СДПУ, 2010. Ч. 1. С. 185 – 198.
6. Мушкевич М.І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ: 2011. Вип. 13. ч.1. С. 287-294.
7. Новак Т.В., Ярощук М.В. Психологічний супровід учасників освітнього процесу в реаліях війни в Україні //Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка Педагогічні науки. №17, 2023. DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-17.20>
8. Новий тлумачний словник української мови. Т. 4. К.: АКОНІТ, 1999. 684 с.
9. Психологічний супровід взаємодії суб'єктів освітнього простору: навчально-методичний посібник / колектив авторів, за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 81 с.
10. Стрельцова В.Ю. Соціально-педагогічний супровід процесу соціальної адаптації студентів творчих спеціальностей до умов культурно-освітнього середовища. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2008. № 3. С. 27-32.
11. Федько В. Психологічна підтримка здобувачів освіти та організація навчання під час війни. Психологічні виміри особистісної взаємодії

- суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: збірник матеріалів наукових доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22 квітня 2022 р. Київ, 2022. С. 171–176.
12. Achinstein B., Fogo B. Mentoring novices' teaching of historical reasoning: Opportunities for pedagogical content knowledge development through mentor-facilitated practice // *Teaching and Teacher Education*. 2015. Vol. 45. P. 45–58.
 13. Izadinia M. A closer look at the role of mentor teachers in shaping preservice teachers' professional identity // *Teaching and Teacher Education*. 2015. Vol. 52. P. 1–10.
 14. Mitescu M. How do Beginning Teachers Employ Discursive Resources in Learning and Affirming their Professional Identity? // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 128. P. 29–35.
 15. Shwartz G., Dori Y.J. Looking through the Eyes of Mentors and Novice Teachers: Perceptions Regarding Mentoring Experiences // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016. Vol. 228. P. 149–153.